

Ми — протяг золотий в історії держав

Романі Я

ЗАКARПАТСЬKE РОМСЬKE КУЛЬТУРНО-ПРОСВІTНС TOВАРИСТВО
ЗАКARПАТСКО РОМАНО КУЛЬТУРНО-СПЛАДО ЕКСПЛЕ
№3 (15), вівторок, 15 лютого 2000 року

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯМ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

Калонка редакторів

Права ромів у всі часи порушувались: право на вирішення у судовому порядку своєї честі і лідності, право на повноправне життя в суспільстві, право на освіту з урахуванням національних особливостей.

Тому роми і створювали свої суди, де без втручання не ромів "гаджі" вирішували свої конфліктні питання: ромської честі, табу, правил поведінки. Ці суди керувались законами, які усно передавались з покоління в покоління. Сьогодні ми знайомимо читачів як створювались такі суди і як вони діяли і діють на Півдні України.

Завжди для ромів було актуальним їх інтеграція у суспільство, де вони проживають. Входження в Міжнаціональний Форум України - нове громадянське об'єднання - один з шляхів досягнення рівноправної участі ромів у вирішенні насущних проблем.

Наша молода держава робить багато у піднятті самосвідомості ромського народу. Створення національних недільних шкіл, вирішення питань на законодавчому рівні, враховуючи елементи самобутності їх носіїв, сприятимуть вирішенню освітніх завдань для нашої молодої генерації.

Всі ці матеріали ми пропонуємо Вам у цьому номері.

Шеф - редактор Аладар Адам.
Редактор Е.Навроцька.

СЬОГОДНІ В НОМЕРІ

Хто такий

Джордж Сорос? 2 стор.

Заснування

Міжнаціонального

Форуму України..... 2 стор.

Інтерв'ю з Народним
депутатом України

I.B. Попеску 3 стор.

Семінар-практикум
керівників

національних шкіл 4 стор.

Він висі від
холоду і голоду 5 стор.

З життя
словакської меншини

Закарпаття 6 стор.

Ромські закони.

Ромські суди 7 стор.

ЕПІГРАФ НОМЕРУ:

*Земле далека,
прадавня колиско
Циганського роду
і сонячних мрій,
Тобі у думках
я вклоняюся низько.
Мені ж хоч промінчиком
душу зігрій.*

M. Козимиренко

УВАГА! РОЗШУКУЮТЬСЯ УЧАСНИКИ ПОДІЙ!

У серпні 1999 року, під час ремонтних робіт у центральному офісі Міжнародного фонду "Відродження", в м. Києві по вул. Артема 46, було знайдено капсулу. В ній містилося послання, написане двадцятьма угорськими військовополоненими. Вони у 1947 - 48 роках будували цей особняк для сім'ї радянського генерала, який загинув під час Другої Світової війни. Послання написане російською та угорською мовами: "У 1947 - 48 році будували той дім угорські військовополонені Юрка".

"Київ, 1948, 10 лютого. Цей будинок будували 20 чоловік угорських військовополонених, це їхня чесна робота. Хто знайде цю записку, пригадай про роботу рук угорського чоловіка. На звороті - список прізвищ".

Сабо Лайош - прораб
Домбрадь Карой - муляр
Боркос Мартонь - муляр
Молдан Янош - муляр
Мано Лайош - муляр
Гуняді Двордь - тесля
Іванчич Кальман - помічник тесля
Варга Міхай - помічник тесля
Пал Йожеф - комінар
Фодор Міхай - підсобний працівник
Урбан Міхай - підсобний працівник
Ліскай Міклеш - підсобний працівник
Абрам Жигмонд - підсобний працівник
Молнар Ференц - підсобний працівник
Ковач Ференц - підсобний працівник
Чікі Йожеф - столяр
Бакоч Алберт - муляр
Прешинська Янош - підсобний працівник
Демі Домокощ - паркетник
Кох Янош - кухар

Звертаємося до всіх учасників Другої Світової війни, до їх родичів, які були військовополоненими Радянського Союзу та перебували на відбудові цього будинку. Серед них могли бути і місцеві жителі, які володіли російською мовою. Це видно із записки, що написана кирилицею. Пошуком обсб зацікавлено і консульське представництво Угорщини в Закарпатській області.

Особи, які мають інформацію про вищевказаних людей, просимо звертатись до редакції газети "Романі Я".

№ 1	
1. Skála János	микло варто
2. Dombrádi Károly	Андраш
3. Boros Márton	-
4. Molnár Jenő	-
5. Mészáros Lajos	-
6. Hrupecz György	діє матер
7. Szalai János	діє сестра
8. Tóth Zoltán	-
9. Pál József	житі
10. Fodor László	леді анна
11. Németh László	-
12. Kiskái László	-
13. Ádám György	-
14. Csikós György	-
15. Kovács Ferenc	-
16. Palkó György	-
17. Balogh Albert	сестра жінка
18. Radványi János	жінка, жінка
19. Csernák Sándor	ребелітар
20. Koch János	жінка

Наша газета виходить за сприянням фонду "Відродження"

Чим займається Міжнародний фонд "Відродження"

Міжнародний фонд "Відродження" заснований у квітні 1990 р. Українським Радою Миру, Всеукраїнським товариством "Просвіта" та Українською екологічною асоціацією "Зелений світ" спільно з відомим американським фінансистом та філантропом Джорджем Соросом. "Відродження" є міжнародним громадським благодійним фондом, який фінансує проекти та програми, що сприяють національному відродженню та демократизації освіти та культури, розбудові громадянського суспільства. Працюючи у співробітництві з неурядовими організаціями, приватними та державними установами в Україні, МФВ підтримує різноманітні програми, надавши тисячі грантів.

Що таке "Мережа фундацій Сороса"?

Мережу фундації Сорос складають 24 національні організації. Ці фундації орієнтовані на розбудову відкритого суспільства. З цією метою вони підтримують програми та ініціативи з сфері освіти, громадянського суспільства, незалежних засобів масової інформації, розвитку мережі Інтернет та електронної пошти, видавництва, прав людини, мистецтва та культури, реформування соціальної, правової та економічної системи. Інститут Відкритого Суспільства - Нью-Йорк і Інститут Відкритого Суспільства - будапешт створюють програми для вирішення проблем, що є спільними для багатьох фундацій, надаючи адміністративну, фінансову та технічну підтримку.

Що таке "відкрите суспільство"?

Відкрите суспільство - це суспільство, яке базується на визнанні того факту, що никто не має монопольного права на істину, що різні люди мають різні погляди та інтереси, і що існує потреба в установах, які захищали права всіх людей і давали їм змогу жити разом в мірі і злагоді. Термін "відкрите суспільство" взято філософом Карлом Поппером в його книзі "Відкрите суспільство та його вороги", що вийшла друком у 1945 році. Основними рисами, що характеризують відкрите суспільство, є верховенство права, демократично обрана влада, інститути громадянського суспільства, захист прав меншин.

Хто такий Джордж Сорос?

Джордж Сорос народився у Будапешті в 1930 році. У 1947 році він емігрував до Англії, де закінчив Лондонську школу економіки. У 1956 році він перебрався до США, де успішно працював на фінансових ринках і зрештою став однією з найбагатших людей світу.

Ще під час навчання в Лондонській школі економіки пан Сорос ознайомився з роботами філософа Карла Поппера, які справили виникнення вплив на склад його думок, а пізніше на його благодійну діяльність.

Першу фундацію - Фонд Відкритого Суспільства - пан Сорос заснував у Нью-Йорку в 1979 році, першу Східно-Європейську фундацію - в Угорщині в 1984 році. Зараз він фінансиє мережу фундацій, які працюють у 25 країнах Центральної та Східної Європи і колишнього Радянського Союзу, а також у Південній Африці, Гаїті та США. Діяльність цих фундацій спрямована на розбудову і підтримку інфраструктури відкритого суспільства.

Пан Сорос написав книги "Алхімія фінансів" (1987), "Відкриваючи Радянську систему" (1990), "Гарантія демократії" (1991), "Сорос про Сороса. Передбачення процесів розвитку" (1995) та інші. Він є також автором багатьох статей про політичні та економічні зміни у Європі та колишньому Радянському Союзі.

Джордж Сорос отримав почесне звання доктора Нової школи соціальних досліджень Оксфордського університету, Будапештського Економічного університету та Йельського університету. У 1995 році Університет у Болоньї присудив йому найвищу відзнаку - почесне звання борця за благородну справу - як визнання його зусиль у розбудові відкритих суспільств в усьому світі.

ОСТАННІ ВЕЛИКІ КОЧІВНИКИ

моїх колег, що найкраще було б бачити непрактичні ромів саме в Монголії.

Я не заперечував, але про себе подумав, що тут би імилось дійсно набагато краще - без расизму, скінін, фашизму та людської убогості...

Воля, юрта та кінь

Територія Монголії завбільшки майже така ж, як територія цілої Європи. Та на відміну від останньої, тут, на цих величезних просторах, проживає лише 2,5 мільйона жителів. Більше ніж 60 відсотків населення веде традиційний кочовий спосіб життя. Їм вистачає коня, коня та юрти (монгольський тип палатки), невід'ємною частиною якої є маленька піч. Топлять її майже протягом цілого року. Адже взимку температура в Монголії сягає -50°C. Весь їх мастиок, як правило, складається з коня чи мотоцикла, вже згаданої юрти та кількох голів скота.

Місця тут вистачає всім.

Коли худоба з'їдає навколо траву, юрту складають й переміщують трохи далі, на кращі пасовиська. Для місцевого населення коня є життєво необхідністю.

Я бачив маленьких 4-5 річних хлопчиків, які носились на конях так, що могли б дати фору навіть досвідченим жокеям. Рахан з міста Гар-Горін сміється: "Без коня ти не вижив. Воїдстані між поселеннями тут такі величезні! А я доглядати своє стадо?"

Крім іншого, з молока кобил виготовляють славнозвісний монгольський

напій кумис. Досить щоб молоко скисло, і ми отримуємо в міру алкогольний напій.

На перший погляд людина зіткнула б собі: "Які ці моголи бідні! Мають лише кілька голів скота, коня та юрту..."

Та я кажу інше: вони казково багаті. Во мають волю та безкрай землі, в яких нікому не загрожує передідування, цукування і де не існує людська ненависть.

(Матеріал взято з чеського журналу "Atago Gendalos")

Переклад Наталії Ференц

ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА

Україна

3 лютого 2000 року в результаті сходу снігової лавини було засипано будинок в сімійній Бистрій, Хустського району, що привело до загибелі 72-річної жінки. Засупник начальника управління по надзвичайним ситуаціям Закарпатської області Віктор Рубич повідомив, що околиць цього села праціспективала мобільна група працівників управління, яка вивчала можливість нового сходу лавин, зумовлену різким потеплінням.

Словаччина

У Словаччині розглядається питання введення візового візу для українців, росіян та білорусів. Міністр внутрішніх справ Словаччини Владіслав Пітнер повідомив, що це відбудеться найближчим часом, після повернення міністра закордонних справ Словаччини Едуарда Кукона з Ізраїлю.

Чехи ввели візову візу не лише з господарських міркувань, але й з міркувань безпеки. Словаччина ж буде вирішувати це питання наслідком перед тому, що Чехія є її найближчим сусідом.

У свою виступі Владіслав Пітнер підкреслив: "Українці, кількість яких в Чехії оцінюється в межах від кількох десятків до більше, як 100 тисяч осб., могли б заполонити територію Словаччини, а це мало б негативний вплив на наш ринок праці". Що стосується безпеки, то Владіслав Пітнер повідомив: "Я не думаю, що керівники українського криміналу неспроможні відкликати собі візи за будь-якими обставинами. Тут мова іде про тих, кого ми називамо "создателями організованої злочинності", про діяльність та пересування яких органів влади країни не мають наяві поняття".

На думку міністра внутрішніх справ, Угорщина та Польща поки відкладали вирішення цього питання. Більш того, він припустив, що ці країни мають кордони, які охороняються країнами. Пан Пітнер також запевнив, що ситуація на словаччинах кордонах цього року покращиться, хоч Словаччина не має на своїх кордонах і десяткою частинами техніки, яку мають угорці та поляки. Адже обидві ці держави, Угорщина та Польща, були забезпечені технікою передусім на кошти Європейської єдиної залізниці програми PHARE. Словаччина ж за останні роки закупівлю такої техніки не проводила.

Чехія

Спілка "Людина в скруті" подала проект, спрямований на допомогу ромам. Метою проекту є "пробудження" ромської общини з пасивності. Для цього спілка планує відкрити ромські культурні центри у семи містах країни. Робота працівників цих центрів буде спрямована на допомогу місцевим ромам у вирішенні соціальних проблем, до яких належить і безробіття ромського населення. Також там планується проводити різні культурні акції для дітей та дорослих.

Спілка "Людина в скруті" готова також проект, спрямований на продовження освіти ромів.

"На рубежі віків"

Під такою назвою з 29 січня по 3 лютого 2000 року в Москві проходив Міжнародний конкурс ромського мистецтва.

Його організатором був директор, керівник "Циганського театру, фольклору та естради" Майер Янко. В роботі конкурсу пріймали участь всі відомі ромські ансамблі США, Франції, Югославії, Болгарії - загалом було представлено 16 країн світу.

В перший день роботи конкурсу проходило представлення програм колективів, що відвідувались в Палаці Молоді у Пролетарському районі Москви. Сам конкурс проходив у новому приміщені МХАТу Дороніної на Тверській Гала-концерт переможців конкурсу відбувся у Концертному залі "Росія". Україну представляв Державний ромський театр "Романс" під керівництвом

тром заслуженого артиста України Ігоря Миколаївовича Крикунова. Віртуозне виконання колективом у складі дев'ятьох артистів номерів "Ту балвал" ("Ти як вітер"), "Джелем-джелем" (Гім ромів), "Мардяңда" довели зал до нестягами. Українському колективу було присвоєно звання "Лауреати" та нагороджено золотою медаллю переможця.

Наши найщиріші слова вітання переможцям такого представництва конкурсу!

Наш кор.

ЗАСНУВАННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО ФОРУМУ УКРАЇНИ

5-6 лютого 2000 року у Києві відбулося Установчий з'їзд міжнаціонального Форуму України, у якому взяли участь 272 делегатів від ряду національних організацій з усіх областей України.

На порядку денного стояли питання обрання робочих органів Форуму, були заслухані доповіді голови організаційного комітету по створенню Міжнаціонального Форуму України, водночас Голови Конфедерації національних товариств західних областей України О.Г. Свистунова "Становлення міжнаціонального руху в Україні та задачі його розвитку", народного депутата України, голови підкомітету Верховної Ради України по міжнаціональним відносинам І.В. Попеску "Права національних меншин в законодавстві та в міжнародних зобов'язаннях України, перспективи їх розвитку", заспівника голови Російської Ради України В.Т. Яковлева "Концептуальні підходи до розвитку міжетнічної ситуації в Україні" та доповіді інших учасників Форуму.

Було прийнято рішення створити Міжнаціональний Форум України. Головою Міжнаціонального Форуму України одноголосно було обрано О.Г. Свистунову.

заяць міжнаціональних і міжконфесійних відносин.

Головними цілями Міжнаціонального Форуму України є формування політичного громадянського суспільства на основі національного, культурного та мовного рівномінності, створення ефективного механізму збереження національної самобутності, по-вночному використання й розвитку рідної мови, культури та духовності, активна участь національних товариств у суспільно-політичних процесах і в розробці державної політики, проти-да шовінізму, націонал-екстремізму, дискримінації за національною, мовною та релігійною ознаками, іншими антидемократичними тенденціями. Делегатами з'їзду було затверждено Статут, Програму та перспективний план роботи Форуму, обрано членів Президії та Ревізійної комісії.

У Зверненні до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, керівників обласних та місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, учасники Форуму вважають за необхідне обов'язкове заполучення наці-

нальних товариств до участі у розробці та ухваленні рішень у національній сфері, передбачення у бюджетах всіх рівнів статті видатків на підтримку національних товариств відповідно до їх потреб, використання кадрового потенціалу національних товариств у роботі органів державної влади та місцевого самоврядування, на-самперед у сферах міжнаціональних відносин, освіти, культури, соціальної політики, міжнародних зв'язків.

Згідно положення Статуту, "Міжнаціональний форум України" є всеукраїнською спілкою громадських організацій, діяльність якої поширяється на територію всієї України.

Вищим керівним органом Форуму є З'їзд, що скликається Президією Форуму не менше як один раз на два роки. Норми представництва на З'їзді визначаються Президією Форуму. В період між З'їздами вищим органом Форуму є Координаційна рада, яка збиратиметься на свої засідання не менше як один раз на шість місяців. Поточну роботу Форуму відправляє з'їздами та засіданнями

ми Координаційної ради здійснює Президія Форуму, що скликається не менше одного разу на три місяці.

Діяльність Форуму пла-нечується спрямувати на правову сферу, культуру та освіту, соціально-економічну сферу, державне врядування та самоврядування.

Міжнаціональним Форумом передбачається вивчення проблем національних спільнот України, співпраця з органами державної влади та місцевого самоврядування, участь у законодавчому процесі, праця в правоохоронній сфері, участь в суспільно-політичній діяльності, робота в області культури, освіти, інформації тощо.

На думку учасників Фо-

Один з аспектів вирішення національного питання в Україні

Цікавлячись проблемою розв'язання національного питання в Україні в цілому, ми звернулися до народного депутата України, члена Ради Європи, доктора філософії та магістра права Іона Василія Попеску.

Кор.: "Пан Попеску, як бачите ви вирішення національного питання в нашій країні?"

I.B. Попеску: "Я б поставив питання трохи інакше. А саме, як забезпечити права національних груп в Україні без порушення прав більшості і водночас без порушення прав меншин? Рішення ж цих проблем я бачу в чіткому дотриманні та виконанні існуючого законодавства та міжнародних обов'язків, які добровільно взяли на себе Україна. Я маю на увазі Декларацію прав національно-мовних, релігійних, етнічних груп Організації Об'єднаних Націй, рекомендацію 12.01 Ради Європи, рамкову конвенцію захисту прав національних меншин, Європейську хартию регіональних мов, тобто мов меншин. І якщо ми завжди будемо балансувати між інтересами титульної нації та інтересами національних груп, у нас ніколи не виникнуть етнічні конфлікти.

Кор.: "Які національні питання, на вашу думку, є сьогодні найбільш наболілі?"

I.B. Попеску: "Самим наболілим питанням є те, що етнічні групи втратили той орган, який би міг представляти їх інтереси на офіційному рівні. Я маю на увазі Міністерство національностей, яке було реформовано в комітет, які згодом були розпущені.

Тепер національні питання розгорашені між різними міністерствами, тобто відсутній орган, який близьмався виключно проблемами різних етнічних груп, що населяють нашу країну. Саме це стало од-

нією з причин створення міжнаціонального Форуму України. Ви самі бачили, скільки проблем представники кожної національності підіймали. Та щоб їх вирішити, потребно, щоб хтось цим займався. І не тільки на громадському рівні, але й на державному. Тому тут й прозвучала ідея необхідностіновити орган, який би займався проблемами національностей, можливо працюючи під керівництвом Президенті, чи при Уряді, і в якому б брали участь представники більшості національних меншин. Функціонування ж такого органу мало б базуватися на своєрідному взаємному діалозі між представниками національних груп та представниками влади, які б разом займалися розробкою планів роботи та дій, розробкою програм розвитку країни та пошуком оптимальних умов для реалізації нових ідей та проектів.

І якщо це здійсниться, то в Україні законодавча база теоретично дозволить забезпечити абсолютно всі права та свободи меншин. Ми розуміємо, що економічно деякі з питань на сьогодні не можуть бути вирешені. Але там, де нема потреби в додаткових матеріальних та фінансових зат-

ратах, ці питання могли бути вирішені. І вони десь розв'язуються, десь ні. Це знову ж таки залежить від окремих людей і окремих чиновників".

Кор.: "Організація Міжнаціонального Форуму України досить таки масштабна організація. Як свідко, на ваш погляд, налагодиться механізм її роботи?"

I.B. Попеску: "Все залежить від новообраної Президії та Голови Форуму, а також від ситуації, яка буде в Україні. Ви розумієте, що історичні процеси, а ми є учасниками історичного процесу, мають властивість або ж бути розтягнутими, або ж спресованіми. І якщо економічна чи політична ситуація в країні буде

цеції вже підходити диференційовано, бо, скажімо, проблеми ромів багато в чому співпадають з проблемами кримських татар. Але у них є своя специфіка. Скажімо, проблеми

румів на 80% співпадають з проблемами угорців. Ті і ті проживають компактно, і в тих і в інших є своя система освіти. І в той же час у них існує своя специфіка.

Я вважаю, що існує декілька етапів пред'явлення прав і свобод. Одні національності знаходяться на першому етапі. І їх потрібно спочатку визнати, як наприклад, русинів. А є інші, які вже вимагають систему освіти, як наприклад болгарі, у яких на сьогодні немає нової комплексної системи освіти. І є національності, як скажімо кримські татари чи румуни, які вимагають бути представленими в органах влади. До речі, татари, румуни та угорці мають своїх депутатів, обраних саме від національних меншин.

Крім того, татари вимагають територіальну автономію, до чого не готові дисперсні народи. Тобто до всього треба підходити дуже і дуже виважено. І з врахуванням конкретної ситуації, що склалася у конкретному регіоні. І якщо ми так диференційовано підйдемо, передавачаючи різні підходи, то питання, я думаю, будуть дійсно вирішуватися".

Наш кор.

На знімку: Представники делегації Установчого з'їзду Форуму з Закарпаття.

розвиватися дуже швидко, то нам потрібно буде дуже швидко на неї реагувати. Наша задача йти в ногу з часом та своєчасно приймати відповідні рішення. І при цьому ми не повинні відмовлятися від співпраці з іншими організаціями чи об'єднаннями національних меншин, які існують в Україні і які не взяли участь в установчому з'їзді Форуму. Хоча тут була присутня переважна більшість національних організацій з усіх регіонів країни. У нас є єдина мета і там, де наші інтереси співпадають, там ми й повинні працювати разом. Я думаю, що ці інтереси співпадають із інтересами нашої держави. Я в цьому переконаний".

Кор.: "Ви народний депутат України. Як ви дивитеся на запровадження програми "Роми України"?

I.B. Попеску: "Я вітаю прийняття такої програми та в той же час хоті би підкреслити наступне: нам потрібно прийняти спочатку загальну програму, або концепцію етнополітики України по відношенню до всіх національностей, мовної політики, виходячи з тих міжнародних обов'язків та внутрішнього законодавства, яке діє на сьогоднішній день. І в рамках цих кон-

Семінар - практикум керівників недільних шкіл національних меншин Закарпаття

5-6 лютого в Ужгороді в Центрі національних меншин відбувся семінар-практикум керівників недільних шкіл національних меншин Закарпаття. Семінар проводився за сприянням і підтримкою Інституту відкритого суспільства та Центру освітніх ініціатив Міжнародної програми "TACIS".

Пропонуємо читачам ознайомитись з виступами деяких учасників семінару.

Михаїло Черепана, начальник управління у справах національностей та міграції облдержадміністрації.

Наш край багатонаціональний і саме це завжди визначало міру відповідальності керівників органів виконавчої влади у справах завдань національностей та створено 34 національно-культурних товариств, які мають статус обласних. В іншій роботі одним з основних завдань є розвиток освіти, збереження національно-культурних традицій і духовних запитів народу. Велика увага приділяється навчанню дітей рідної мови в школах і навчальних закладах, створенню спеціальних наукових центрів, наповненню місцевих бібліотек відповідною літературою. Адже кожен народ повинен мати і плакати свою власну національну школу. Це беззаперечна істина і

Олександр Софій, керівник проекту Міжнародної програми "TACIS", м. Львів

Науково-виховний Центр освітніх ініціатив починає з того, що десь з 1993 року ми підтримували наші школи-діаспори, в основному це школи Польщі. Там дуже багато людей говорять українською мовою і тримаються громадами. І по сьогоднішній день ця підтримка з нашого боку триває, а програма прекрасно працює. Коли була відкрита перша гімназія в румунському Сегеті, ми взяли над нею шефство. Дуже хороши і дружні стосунки у нас і Родю, де в Тюменській області проживає багато українців. Причому треба відмітити, що міністерство освіти Росії прекрасно вирішує ці питання.

Цікаво, що у всіх цих державах різні підоходи до вивчення української мови. В Польщі чубковий заклад називається "Українська гімназія" і там вивчається українська мова, решта предметів викладають польською. В Румунії ж всі

обов'язкова умова та внутрішня закономірність розвитку цивілізованого суспільства.

І справді, будь-які закони чи етнополітика держави, які є б ідеальною вона не була, не розв'яжуть проблеми національних меншин, якщо останні не будуть мобілізовувати свої власні ресурси для того, щоб зберігати свою самобутність.

Всі ми добре усвідомлюємо, що виховання дітей - це виховання на культурно-історичному досвіді народу, на його традиціях, культурі, духовності, історії, до потреб населення, які проживає в даному регіоні.

Кожна нація для свого самоствердження шукає будь-якої форми, як культурної, так і освітньої. В національних організаціях навчання і виховання

клас гальмувати... А ми зараз думаємо про те, як підняти рівень ромів, щоб вони йшли вчитися до університету. Фонд Сороса провів недавно серед ромів

Закарпаття один чисто американський експеримент, який довів, що геттоїзація ромських шкіл згубно впливає на вирощування ромської інтелігенції.

Людмила Гульпа, начальник відділу навчальних закладів національних меншин, м. Ужгород

Наскільки мені відомо, в Україні існує 53 недільні школи, з них б працюють на Закарпатті. Метою сьогоднішнього семінару є обговорення проблеми розширення мережі таких шкіл і узагальнення рекомендацій щодо їх раціонального використання.

Недільна школа є дуже цікавою формою навчання, яка базується на "Положенні про недільні школи". В ньому відзначено, що цей тип закладу є однією з форм захисту народом і національним групам реалізації права на вивчення рідної мови, літератури, історії, національних і культурних надбань, традицій, рідного народу відповідно до потреб населення, які проживає в даному регіоні.

Кожна нація для свого самоствердження шукає будь-якої форми, як культурної, так і освітньої. В національних організаціях навчання і виховання

Катерина Грінько, керівник Ужгородської єврейської недільної школи.

В Талмуді написано так: "Світ встояв завдячуши школі для дітей. Відвідування її не може бути відкладено на вічність для будування храму". У всі часи це визнавалось головним завданням нації. І це дійсно так, і це не секрет, що в єврейських сім'ях придулює дуже велику увагу навчанню дітей.

Наши недільні школи існують вже сьомий рік і знаходиться на території школи №9. Сподіваюся, що буде і далі. Протягом року до нас приходять діти різного віку, і ми ставимо перед собою питання: "На віщо воно єдуть, чого чекають?" І щи питання: "Чому і як вчити цих дітей?"

Ми розуміємо, годин мало, всього один день на тиждень. А рівень підготовки цих навчальних закладів існує квота для поступлення у вищі учбові заклади держави.

Однак я противник геттоїзації шкіл. Тобто, я не думає, що, наприклад, роми мають ходити тільки в ромські школи. Думаю, що відіവдання українських національних шкіл значно підвищує б і їх власний рівень.

На жаль, сьогодні, якщо ром приходить у звичайну школу, він зразу попадає на задню парту - не можна ж через одного учня весь

предмети навчаються українською мовою. Для випускників цих навчальних закладів існує квота для поступлення у вищі учбові заклади держави.

Однак я противник геттоїзації шкіл. Тобто, я не думає, що, наприклад, роми мають ходити тільки в ромські школи. Думаю, що відіўдання українських національних шкіл значно підвищує б і їх власний рівень.

На жаль, сьогодні, якщо ром приходить у звичайну школу, він зразу попадає на задню парту - не можна ж через одного учня весь

Завтрашній день їх число дослігло 37. Нашу школу відвідують учні різних національностей Перечинського і Великоберезнянського районів. Крім вірмен до нас приходять українці, російці, навіть одна полька. Педагогічний колектив складається з 3-х основних педагогів і двох добровольців.

На жаль, ні від великого, ні від малої Вітчизни наша школа не отримала ніякої допомоги. І тому ми покладаємося лише на свої власні сили. Хоч якщо буде допомога, ми з відчіністю її приймемо.

Школа організовувалася тільки на ентузіазмі деяких батьків. І на початку у нас була лише одна стара книжка бувкаря. Ми розмножили цю книгу, зараз уніці забезпеченні і букваря-

Йосиф Адам, голова товариства "Рома", м. Ужгород

матеріальну допомогу, міський влад - за видлення приміщення для недільної школи. Слідівамо, що остання і далі надаватиме нам матеріальну і методичну допомогу.

Світлана Адам, керівник Ужгородської ромської школи

Наши школа відкрилася в 1998 році, учні відвідують її декілька разів на тиждень. В будні - вчаться, субота і неділя віддана танцям і співу. Цю роботу ведуть мадрід (вожаті). Це молодь віком 18-20 років, вихована в нашій же школі.

В таборі направляемо дітей від 6 років до 18.

В школі ми навчаемо не тільки дітей, а і їх батьків. Перші два роки у нас були класи для дорослих. До тих пір, поки не з'явилися окремі курси для вивчення івріту. Дорослі приходили в школу завдяки своїм дітям, котрі з захопленням розповідали, як цікаво в школі та таборах.

Майже кожний урок у нас присвячений якомусь святі, адже в єврейській культурі дуже багато свят. Про ця свята розповідають нам мамі, тата, бабусі та дідуся наших учнів. На наших уроках ми вчимо дітей дружити поколіннями. І це теж важливо.

В нашій школі навчаються діти різних вікових кате-

горів: як малюки, так і старші. Ми навчаемо їх історії і традиціям нашого народу. У нас проце ділька вчителів, які навчають дітей різним предметам.

У нас в школі дуже багато дітей і всі би хотіли до нас ходити і дали.

На знімку: У ромській недільній школі.

Він виє від холоду і голоду

Косине одне з найбільших сіл Берегівського району, у 15 столтіті мала статус міста. На теперішній час тут живе 5 тисяч мешканців.

В цьому селі досить мало робіт. Всього 250 - 100 дорослих і 150 дітей. Раніше роми тут мешкало набагато більше, але від такого поганого життя багато сім'ї виходило в інші міста України.

Тут, в Косині, роми, як і всюди займалися виготовленням саману. Крім того, в 70-х і 80-х роках багато ромів виїздили на заробітки в далекий і холодний Амурський край, де працювали на лісозаготівках. Жінки ж працювали у місцевому колгоспі.

Сьогодні ні один ром в селі не має роботи. З лози плетуть різні кошики та дерев'яні вироби, які жінки носять продавати у найближчі села. Це робота буде діам'ї Яноша Раца, Іштвана Балога, Рудольфа Горвати, Ференца Кульчара та багатьох інших.

Ці бідні роми, так вже повелелося, живуть на одному краю вулиці. Але серед ковзанських ромів є і інші, які ведуть другий способ життя. Так в самому селі живе староста табору - Ласло Вароді. Він одночасно є і депутатом сільради. В таборі він приходить лише вирішувати проблеми ромів. Заможніші роми, котрі живуть поряд з угорцями, займаються тим же, що й останні - іздять в Угорщину з товаром, звідти теж щося привозять "на продаж". Цей прошарок комісського населення живе загаражкою. Однак цим бізнесом всі займатися не можуть, адже навіть зроби-

ти собі закордонний паспорт під силу далеко не кожному. Та їх на "розкрутку" справи треба якісь почтковий катілат.

Багато ромів в Косині хворюють на туберкульоз, астму, а це, як відомо, хвороби поганого життя і недовідання.

"Вже п'ять разів лежала в лікарні", - розповідає мати п'ятьох дітей, Юля Балог. В мені астма. Але до цих пір мені не дали групу інвалідності, що при гарантовано я би могла одержувати гроші, котріх вистачило хоча б на ліки. Дуже потребую ліків, але купити их нема за що. Так і страждаю. Радію, коли хоч раз на день можу погодувати гарячим своє смію".

Живе у ковзанському таборі один чоловік - Лайош Мезев. Так склалася його доля, що він немає нікого з родичами. Будинок його складається з однієї невеликої кімнати, в котрій немає ні ліжка, ні печі. Тепер, зимою, сидить він один в старому одязі і від холоду. А може і болить йому щось... Іноді хтось з ромів пошкодує його, принесе що-небудь поїсти. Його будівряти у будинок для літніх людей, але про це нико і не думав.

Чотири роки не отримують жінки в Косині грошей на дітей. "В інших селах хоч цукор або борошно давали замість грошей, - жалуються жінки - а нам взагалі нічого."

Більшість ромів села - члени релігійної секти "Свідки Єгови". Але ні від цієї організації, ні від якої іншої, допомоги не отримують.

"Не вистачає, що будемо, як останні жебраки, та бувас, що і міліонери, зустрічаючи нас в селах, по котрим ходимо продавати свої кошики - кричать на нас та не дозволяють продавати. З чого ж прогодуватися? - сумно го ворить Марія Горват. Як же жити?"

Весною цього року планується розподілити між людьми колгоспні землі. Добре було б, якби і роми отримали по 10-15 соток. Коовці сподіваються, що іхні керівництво вільше приклад з керівництва Струмковки та Великої Добрині, де, крім земельних ділянок, ромам допомогли ще й наявним.

А головне - роми сподіваються, що про них не забудуть, адже вони також мешканці села, як інша. А значить земля їм теж належить. В теперішній час, коли немає ніякої роботи, єдина можливість вижити - це мати землю і працювати на ній.

Більшість маленьких ромів у школу не ходять, тому що ім немає що одягнути і взути. Відвідують школу лише ті роми, котрі живуть в селі I, хоч вчителі місцевої школи багато разів були в таборі, проводили бесіди з батьками, однак, в сьогоднішній годині і холодні часи, ситуація навряд чи зміниться. Хоч зрозуміло, що єдина перспектива вирватися з цього кола - бути грамотним.

Б.Горват
О.День

Раніше ми були птахами

... а з птахів перетворились у циган. У всіх циган спочатку були крила, і годувались чи то були, і чи не країдками: літалі, як птахи і тільки те, що і птахи. Ми, як годиться, піднімались з іншими птахами в дорогу, вдалку Африку. Надоється, бувало, нам на одному місці - ми перелетимо в інше, погано там - знову летимо далі. Так і жили.

Тільки не думайте, що то було золоте життя. Пташи, котра в кліці сидить, крає хоч бы тим, що її господар, турбується про неї кожний день, насилуючи її свіжих зернят. А вільна пташка сама повинна добувати собі корм. Зате вона вільна.

Страждаючи від голоду та спеки, вже багато днів літіли ми над тим степом, і ось, одного вечора, побачили ми, що під нами пролягають плодочі ниви. Тут наш, тобто пташиний вайд, подав крилами знак. Ми

спустились і почали клювати наливні зерна пшениці.

Іли ми, іли та так налипли, що в той вечір вже не змогли продовжити свій путь. Прямо там і заночували. А зранку знову почали клювати зерна, тому що за ніч знову згоділи. І знову не змогли ми підніматися зі своїх крилак. Прийшло півдня, потім настав вечір, а ми все на місці.

Час ішов, а ми все товстіли та товстіли. Тепер вже, при всьому бажанні, ми б не змогли злетіти. Та тільки тепер і бажання летіти в нас не було. Звикли ми до такого життя, нам навіть приемна було, що не треба літати по всьому світу, що людина, тобто птах, все, що йому потрібно, знаходить тут же, на місці. Скорі ми не тільки літати - навіть складати розчущися, ходили і то повільно.

Але прийшла осінь, спустили попя, вони вже більше не годували нас, а ті зерна,

З книги "Ніколи не було тебе, Цигані!"

Церква "Девлеско дром"

Розповіді про намет на триста місяці, де кажуть Слово Боже, я слухала ще в Києві. А коли потрапила в Вовчанськ, місце на Харківщині, де розташувався намет, перше, що почула від старої циганки, це: "Циган повно було. Возами приїздили. Ось, мама, побачиш". I, дійсно, я побачила.

Вози, запряжені кіньми, на міській площі, пісні на циганській мові про Бога (які, до речі, чудово співали не лише роми, але й "гадже"), пістрявий циганський натовп, зустріч з самобутним циганським поетом - християнином - все це вілялося в один вечір. А потім було зустрітися з там представниками таких циганських груп, як серви, влаки, рапсейці. На потребу циган, у яких містах почали відвідуватися християнські зібрання, в результаті яких виникла церква "Девлеско дром" - "Божий шлях". Її відіде молодь, люди похилого

віку. Зібрання може проходити на двох мовах - українській та циганській. Члени церкви активно займаються творчою діяльністю: переклад Евангелія на сербський діалект, чисельні переклади та пісні на циганські мови - лише початок праці Церкви. За свідченням циган, завдяки пізнанню Бога змінилось їхнє життя, прийшло звільнення від оккультної повязаності, з'явилася життєвість цілі.

Весього в Мерефі нараховується 80 циганських будинків. Мені довелося зустрітися з там представниками таких циганських груп, як серви, влаки, рапсейці. На потребу циган, у яких містах почали відвідуватися християнські зібрання, в результаті яких виникла церква "Девлеско дром" - "Божий шлях". Її відіде молодь, люди похилого

Джян рома

Джян рома, джян пале баре дрома.
А кай джян, якгенца на дікген
Сар граст нашел трайостар,
Бі Девлеско джєніве преджая.

Анде кгангері ромен Девлоро скідел.
Чорорен ромен тай бараблан.
Ов камел, гой Лескеро Чаво
Те трай андро амаро Ґо.

Туме джян, рома андре кгангері,
Кай Чаво Девлеско трайр.
Ов джівдо, со аварен вічинел,
Біловен дел джєніве.

Ов якга роменге пгутерел,
Те ахальон рома, со ов Девлоро.
Чачімаса те трайн рома,
Пал Лескеро те джян дрома.

Ов терно муля нала ромен,
Со те дел роменге трайте,
Со по судо те на джян рома,
Ісус пал туменде муля.

Йдуть цигани, йдуть величими шляхами.
А куди йдуть - вони не бачать.
Наче кінь бжжить життя,
Проходить життя без Бога.

До церкви Бог збирає циган,
Бідних циган та багатих.
Він бажає, щоб його Син
Жив у нашому серці.

Ви йдіть цигани до Церкви,
Де живе Божий Син.
Він живий, він всіх кличе,
Без грошей дає життя.

Він очі циганам відкриває,
Шоб вони зрозуміли, що він-Бог.
Шоб жили цигани по правді,
Ходили його шляхами.

Він молодий помер за циган,
Шоб дати циганам життя,
Шоб на суд не йшли цигани,
Ісус помер за вас.

м.Київ, Марчук Олена

Історія виникнення християнської евангельської ромської церкви Нового Заповіту в Ужгороді

Розповісти нам, що союзом представляє євангельська ромська церква Нового Заповіту та яка її історія заснування, ми по просили пастора Білецько-го Івана Петровича.

Виявляється, все розпочалося з приїзду в Ужгород датської місії "Пілігріми", які на протязі 1990 - 1992 років заснували тут приход. Іван Петрович розповідає: "Вперше я потрапив до цієї церкви у 1993 році. Й мене дуже вразило, коли люди, які відвідували цю церкву, сказали, що вільковуються від хвороб не тільки фізичних, але й психічних - з них виходять демони. На прикінці 1996 року я відчув піклування вести пасторську роботу серед ромського населення. Почав працю-

вати з ромами у малій домашній обстановці по вул. Гагаріна.

З часом мій приїзд розірся. А коли у 1998 році було велике зібрання по вул. Верещагіна, тодішній пастор Сохачів Володимир і рукою ложив мене на пастором. З тих пір проводимо велику роботу по спасінню душ людей".

Згодом, як розповів нам Іван Петрович, датська місіонерська група розділилася. Церква підтримує контакти з пастором Йоганисом, який проповідує у Молдавії. Він часто приїздить в Ужгород, де проводить служіння.

Влітку 1999 року біля десятка наших прихожан в Данию. А церква й надалі планує підтримувати

Наш кор.

ВІРАГ - квітка надії

Не раз і не два доводилося мені бувати у Мукачівському ромському таборі і кожний раз зустрічалась там з головою ромського товариства Йосипом Йосиповичем Вірагом. І завжди приваблювало у нього цю щирість, зацікавленість в справі, яку він робить, серйозне, усвідомлене ставлення до своїх вчинків.

А ще - надзвичайнє, я б сказала, філософське розуміння благодійної мої, яку він проводить в житті.

Йосип Віраг народився в Мукачеві в 1958 році все своє свідоме життя, разом з своїми трьома братами та сестрами прожив у таборі Закарпаття, восьмикірку, потім служив в армії в Красногорському краї, на кордоні з Монголією. Після служби повернувся додому, і почалаться його трудова біографія. Начинився професії на заводі "Мукачівприлад", і там три роки пропрацював шифпульником-попіральником. Потім п'ять років шофераув містом на таксі; так що рідне Мукачево знає, як свої п'ять пальців, потім працював бетоніком на "Мукачівбудіндустрії".

Але все це було ніби передмовою до його справжнього життя, котре, як він сам розповідає, почалось з приїзду в табор Аладара Евгенівича Адама три роки тому назад.

Мене завжди цікавило життя нашого народу, - загадує Йосип Віраг. - І я намагався сам, як міг, допомагати будім людям. Але після приїзду у табор Аладара Адама, після його розповіді, що те, що вісі нам треба вчитися, знати закони, мінити життя ромів самотужки - я багато чого зрозумів...

Майже зразу ж, за ініціативою Вірага та його помічника - Олександрою Золтановича Тейфель, і було організоване товариство "Невіле". Бровом було обрано енергійного та длового Евгена Калмановича Форшко - і справа пішла.

Ось дуже короткий перелік того, що вдалося зробити за невеликий період часу в Мукачівському таборі. Чими справами особливо пишеться Йосип Віраг. Перше і найголовніше - в Мукачівському таборі, де нині проживає 4,5 тисяч ромів, нема конфліктів з місцевою владою. Тиску з боку органів внутрішніх справ роми тек не відчувають, а якщо і тралляться якісь проблеми, то вони виришуються узгоджено. Друге - при таборі відкрито недільну школу, де навчаються, харчується і одягається сорок троє дітей-сирів. Третє - в таборі відкрита аптека і працює "свої" медсестри, яка при потребі надасть термінову медичну допомогу хворому. Всі ці позитивні зміни, звичайно ж, покращили відношення "білого" населення Мукачева до ромів. А значить, покращується імідж ромів в очах місцевих мешканців.

В 1993 році Йосип Віраг "прийшов до Бога". Цій важливій сторінці його життя передувала інша, драматична. Ось як розповідає про неї сам Йосип Йосипович.

Олена Сокач

ДОЛІ ЛЮДСЬКІ

Закарпаття - це не тільки чудовий мальовничий край з неповторним ландшафтом, багатою флорою та фауною, але і край з неповторними людьми, які є носіями різних культур, традицій та звичаїв.

Однією з чисельних етнічних груп, що населяє цей багатонаціональний регіон, є словацька. Її представники компактно проживають у населених пунктах більшості районів Закарпатської області. В основному це переселенці, котрі потрапили сюди в період входження Закарпаття до складу Чехословачької республіки.

Спокон віків це населення відрізнялось своїм працелюблением, спокійним миролюбним характером та набожністю. Адаптувавши до політичного та культурного життя Закарпаття, словацькі загатаги його етнічний склад, привнесли свої національні обряди.

І почав свій шлях по вірі закінчив дві біблійні школи, став лідером робити все для братів своїх - ромів. І пастор наш - Михайло Балко, по-мітів пізніше, що в мене є деякої дані лідера.

І почав свій шлях по вірі закінчив дві біблійні школи, став лідером

домашньої групи, а через два роки - заступником пастора.

В даній момент Йосип Віраг - релігійний пастор, він є куратором ряду сіл Берегівського та Мукачівського районів. Його дуже добре знають і люблять в селах Яношово, Балажівсько, Мала Бігана, Жилятино і Павшино. Адже саме він допомагає вирішувати не тільки духовні, а й соціальні питання людей. Не так давно села Чомонин, Баркаса та Яношово були відкриті три благодійні ідалі, в яких харчуються більше 150 ромів (дітей в основному сироти), хворі і старі люди. Планується відкрити таку ж ідалін в селі Жилятино.

В самому Мукачеві, при недільній школі, загальний керівництво і основні турботи про яку теж лежать на плечах Йосипа Йосиповича, крім 43 школирів, сідранками і обдами забезпечуються ще 15 дітей і з іншою похилого віку: 10-15 поріважі старші діти розносять по будинках хворим та одиноким. Крім того, тут харчуються ще 10 бідних українців.

Йосип Віраг вважає себе щасливою людиною. В своїх неповні 42 роки він встиг зробити досить багато. А ще більше планує на майбутнє. Може невипадково доля подарила йому прізвище - Віраг, що в перекладі з угорської означає "квітка". А ми б додали: квітка, яка приносить блага та надію та радість і щастя, чекає маленьких сиріт-ромів, для котрих сьогодні Віраг виношує думку: створити притулок. "Я думаю, - ділиться своїми планами Йосип Йосипович, - якщо нам вдастся створити і облаштувати цей великий будинок, що стоїть на території табору, то тут вільно може розміститися 120-150 дітей-сирів з цілої області. Ми вже рахували, що по Мукачеву таких ділів буде приблизно 20. Не можна ж спокійно дивитися на те, як із малюки просять милостиню на вулицях і голодують. І перше, що им треба дати - це любов, турботу, тепло, іху. А потім знання, пітому на життя і бажання служити власному народові. Гадаю, з допомогою Бога, нам вдастся здійснити наші плани."

Від усієї душі бажаємо Йосипу Вірагу здійснення його благородних мрій. В цьому йому допомагає дружина Агнеса, яка працює завідуючою індульні в недільній школі, до-росли діти Йосип і Варвара. Гроють душу маленька донечка Агіца та онучка Естерка. Вони - його зірочки, які освітлюють шлях. Хай же він буде і надалі таким же щирим і спляхливим.

З ЖИТТЯ СЛОВАЦЬКОЇ МЕНШИНИ НА ЗАКАРПАТІ

Так вже з 3-го травня цього року у с. Сторожниця товариством планується провести молодіжний фестиваль "Slovensky slavik", у якому візьмуть участь молодіжні колективи та фольклорні ансамблі. Планується виставка народного декоративного мистецтва.

25 травня в с. Сторожниця знову проходиться вже традиційний фестиваль "Slovenska veselica". До речі, в цей день село святкуватиме 750-річчя свого існування. Згаданий фестиваль був започаткований товариством ім. Людовіта Штура вже декілька років тому та проходив у різних населених пунктах Закарпаття, як наприклад у Великому Березовому, у с. Тур'я Ремета Перечинського району та ін. Зараз в організації фестивалю будуть задіяні управління культури, управління освіти, обласний будинок народної творчості та ін.

Фестиваль передуватиме тиждню словацької культури в Закарпатті. За підтримки гайдарждміністрації акції пройдуть в селах та містах Ужгородського, Великоберезнянського, Перещинського, Сва-

лявського, Мукачівського та Іршавського районів. На фестиваль будуть запрошенні гости з України та з-за кордону.

Товариством також планується провести конкурс дитячої казки "Розгрівкове vretenko". Крім іншого, товариство займається працевлаштуванням населення в Словаччину, тісно співпраця з Міністерством праці Словаччини, допомагає громадянам словачького походження отримати статус закордонного словаця.

Щорічно товариством організовуються курси підвищення кваліфікації вчителів при університеті ім. Матея Бела в Банській Бистриці (Словаччина), курси підвищення кваліфікації керівників самодіяльних художніх колективів, оздоровчі табори, табори праці та відпочинку для молоді.

Організовуються народні гуляння "Slovenska zabijacka" та "Posedenie v slovenskej zahrade". Наталя Герцер.

На знімку: Йосип Юлієвич Горват - голова словацького товариства ім. Людовіта Штура.

ПЕРШИЙ ЗАСНОВНИК РОМСЬКОГО ДИТЯЧОГО АНСАМБЛЮ

За ставоринними ромськими традиціями мінавчанням дітей музичному мистецтву, співам, танцям займалися в смі. Це було пов'язано з тим, що музичні колективи в основному складались з членів смі, де діти змалечку привчались до нелегкого життя артистів. Але в останні роки ці традиції почали втрачатися. Колишній ре-

фічний талант Нація. Іого Ансамбль "Очи чорні" згрупував навколо себе чудових виконавців ромського танцю, співу, гри на музичних інструментах. Ансамбль став переможцем різноманітних конкурсів і фестивалів.

Його постановка "Та бірного танцю", "Угорки", закарпатського народного танцю зачарували не раз глядачів. Відчуваючи необхідність

освіти, закінчив Ужгородське училище культури. У 1991 році став одним із засновників культурно-просвітнього товариства "Рома", одночасно і керівником ансамблю при товаристві, об'єднавши навколо себе професіоналів-музикантів старшого покоління. Однакось нація була чудовим виконавцем таких відомих творів, як "Жайворонок", "Мартовський хоровод" (композитор Динік), угорського народного танцю "Чардаш" та інших творів.

Нинішні економічні негаразди України заставили виїхати Нації до Москви, де він почав працювати в одному з найвидоміших колективів "В гостях у Валентини і Дуфуні Вишневських", де в одному з самих престижних ресторанів і діалі зачаровує слухачів.

Наснаги тобі, Нації! Ми пишамось, що серед нас живе і працює такий невтомний до самовдосконалення ромський акордеоніст, що продовжує традиції відомих музикантів Закарпаття.

Євгенія Навроцька

На знімку: Пап Наці серед друзів-музикантів

Ромська система захис-
тує не тільки захищає
ромів від зовнішніх та
внутрішніх проблем, але й
слухить, як система, що організовує ромсь-
ке суспільство. В своїй основі ця система
розвивалася незалежно від того суспіль-
ства, де проживали роми. Використані тер-
міни і процедури романських судів, що вжи-
ваються в цій статті, поширені серед
ромів Центральної та Східної Європи.

Загальні принципи

Ромські джерела вважа-
ють, що романські закони і
ромські суди мають ваго-
му перевагу над юридич-
ною системою іншої країни, де розміщені
ромська спільнота. Вони
відмічають три складові ча-
стини своєї системи.

По-перше. Ромські зако-
ни і суди діють, як об'єдну-
юча сила, що обслуговує,
захищає інтереси ромів: їх
права, традиції, етнічну
принадлежність.

По-друге. Вони більш
демократичні, ніж всі інші
закони держави, тому що
на них не впливають ні осо-
бисті відношення (на-
лежність до етнічної групи),
ні фінансові положення, ні
інші чинники.

По-третє. Ромські закони
і рішення, які виносились
судами, не піддаються
змінам, і в них немає по-
карань у вигляді смертної
карти. Найбільша міра пока-
рання - це вигнання з об-
щини або піддання соці-
альному ostrакізму.

Ромські закони не ма-
ють еквіваленту законів гад-
же (неромів) у вирішенні
своїх конфліктів. Їх закони
окремі і не можуть вклю-
чати правила іноземних
юридичних норм. Ця сис-
тема настільки ж замкнена,
настільки роми заціклені
в цьому. Роми передбача-
ють, що їх закони повинні
наблизитися до законів
гадже, але з великою пе-
ресторогою, особливо,
коли гадже виражає добре
чаріми. Роми також дуже
обережні в гадже з його
поняттями цивільного, кри-
мінального процесу та май-
нового права. Крім того,
мало хто з ромів розглядає
з точки зору гадже.
Відносно ромів, чистота їх
законів підтримує їх куль-
турну ідентифікацію та
цілісність.

Кожна група ромів
може визначати свою фор-
му представництва. Для
цього використовуються
декілька видів назв для пер-
винних асоціацій (модулі):

1. NATSIA - означає націю.

2. KUMPANIJA - спілка
домашніх господарств,
необов'язково іншої нації,
але обов'язково іншої ж са-
мої географічної області,
пов'язані соціально-економічними
ознаками.

3. VITSA - клан

4. FAMILIJA - члени пев-
ної родини (сім'ї).

Кожен з цих модулів
входить до ієрархічної
структурі правосуддя, по-
чинаючи з самого маленької
фамілії, що неофіційно ви-
рішує незначні спірні питан-
ня. Більш вагомі питання
вносяться на модулі сліду-
ючих рівнів:

Ромські закони. Ромські суди

треб общини всієї ромсь-
кої спільноти.

Krisl Romani (xig romanskogo syudu)

Притягання рома до
суду - надзвичайне явище
в його житті. В усіх випад-
ках сторона, що вважає
 себе потерпілою, повинна
звернутися до суду (krisi) через
нейтральний судовий
спілкоми кімпанія. Обидві
сторони, як позивач, так і
відповідач, повинні бути
представлені в суді. Пред-
ставник захисту в суді не
може бути представлений.
Якщо позивач дуже старий,
хворий або дуже молодий,
то його функцію виконує
представник цього роду
(клану), кімпанія. Якщо
ідеється про питання честі
або інших спорів між двома
сторонами скликався суд,
що має назву "krisi".

"Krisi" (syugi)

У давні часи кіні збирава-
ся тільки в таких випадках:
а) вирішення питання
втрати чести, моральних
принципів, ігнорування
шлюбних законів та забо-
рон відносно ромів (tabu);
б) крадіжки між рома-
ми, вирішення питання вип-
лати боргів, перелюбуван-
ня, фінансових насильств;

в) спірних питань, що
стосуються двох романських
сторін. Ці суди - найбільш
важливі сторона в житті
ромів.

Krisnitorya (cyggi)

Старійшині роду назна-
чають з-поміж себе достат-
ньо кількість людей (суддів),
щоб діяти, як krisnitorya.
Відповідь має право обра-
ти туди, який буде здійснювати
контроль у ході роботи суду, а пози-
вач має право накласти
вeto на його вибір. Взагалі
п'ять, чи більше осіб з обох
сторін, звичайно старші і
поживні люди, формують
раду. Жінок ніколи не вклю-
чають у krisnitorya. З цих
поживних членів обирається
старший, що головує
при слуханні, типу пере-
любства, публіку та свідків
не допускають у те місце,
де знаходиться суд.

Перед початком суду
свідки та потерпілі склада-
ють присягу, що будуть
правдиві у своїх виступах.
У деяких випадках "krisi",
для більшії достовірності та
правдивості сторін виклика-
ють (владу) сміття або "mulu".
Якщо обвинувачений визнається невин-
ним, то ця подія дуже широ-
ко роз��ується, тому що
це велика подія для всієї
сім'ї. На банкеті, що від-
бувається з цієї нагоди, ко-
лишній обвинувачений
першим піднімає тост.

З другого боку, сторо-
на, що визнає винною,
спланує судям всі їх вит-
рати і штраф, який вкаже
суд.

Покарання

"Krisi" накладає покаран-
ня в залежності від того, на-
скільки важким було ви-
конання (вина). Смертна кара
рідко визначається судом.
Роми вважають, що душа,
покарана катом, може по-
вернутися і покарати остан-

нього. В дуже виняткових
випадках смертна кара на-
значенню виконувалася
всім сімейством, щоб запо-
бити помсти одній людині.
В наші дні суд накладає в
першу чергу грошові штра-
фи, пісні покарання, виг-
нання ("marhime").

Тілесні покарання накла-
даються рідко, але в
більшості випадків вони сто-
рюються невірності жінки.

У ромів немає ката, не
торими. Існує тільки надзвичайно
важке і серіозне по-
карання, як "marhime" (виг-
нання) від його власного
сімейства. Це вигнання на-
кладалось винуватому на
певний строк і означало,
фактично його соціальну
смерть. Винуватець не міг
мати ніякого контакту з
іншими членами його пле-
міні. Йому заборонялось
істи і пити з друзями, бу-
вати у колі друзів. Вони не
могли одружуватися, а
якщо вони помирали, ніхто
їх не ховав. В деяких
крайніх випадках "marhime"
могло накладатися на все
сімейство. Цей вид покара-
ння може накладатися
від декількох днів до декіль-
кох років. Воно означало
втрату заробітку, побуту до
вигнаного ро- до тих пір
поки його честь не буде
відновлена судом. Постійне
вигнання "marhime" - над-
звичайно рідкісне явище і
може використовуватись
тільки для тих, хто допу-
тив дуже великий злочин
типу вбивства.

Тимчасовий вирок
"marhime" міг бути накладе-
ні і за більш вагомі злочи-
ни: за крадіжку рома від
рома, за знайомство з гад-
же, за несплачення вчасно
борг. В деяких випадках
злодії публічно гнаньбу-
вали і висилили з сімейства,
поки він не повернув вкра-
дене потерпілому. Суд міг
накласти і таку форму по-
карання, як "обслуговуван-
ня сімейства" і вимагати,
щоб особа, на яку накла-
дено "marhime", працювала
на протязі невизначеного
часу без плати та компенса-
ції. Цей вид покарання
накладався за порушення
правил табу або викраден-
ня дівчин.

Але в усіх випадках
"marhime" виконувалось
абов'язково. Покарання за
порушення виконання ви-
року суду могло бути на-
стільки суровим, що наяв-
ляє сімейство побоюва-
лось його погрози бути запля-
мованим і перенесеним
"marhime" на членів всієї
родини. І тільки в дуже рідких
випадках роми зверталися
до юридичної системи гад-
же. В таких випадках вони
були засуджені за юридич-
ними нормами країни, у
якій проживали.

Є. Навроцька

Ромський суд Ізмаїла

Вирішення конфліктів
питань всередині ромсько-
го табору та декілька міжкінних
проблем спонукали відрод-
ження такого інституту як
"ромський суд". Про його
склад та роботу нам розпові-
дає голова Асоціації ромів
Ізмаїлу Одеської області
Кондрат Анатолій Федоро-
вич.

В мізмайлі такий суд існує
з 1994 року, в нього ввійшли
самі поважні роми Одеської
області.

- Кондрат Степан Іванович -
кочовий ром, дуже поваж-
на особа, що знає як діють ці
суди;

- Васильєв Дмитро Афа-
новович - член Ради, учасник
суду;

- Ермошкін Сергій Мико-
лайович - відомий ромо-
ном вільського Півдня України та
взагалі України в цілому;

- Думініка Федір Кири-
лович - голова міського та-
вариства ромів М.Миколає-
ва "Рома";

- Ковалі Степан Іванович -
бувший кочовий ром, член
Ізмаїльської Асоціації Ромів;

- Кондрат Анатолій Федо-
рівич - голова Асоціації
Ромів м.Ізмаїл Одеської об-
ласті;

- Мунтенеу Борис Мико-
лайович - доктор медичних
наук, член обласної організа-
ції "Бахтало дром".

У надзвичайних випадках,
що стосуються вирішення пи-
тання шлюбу, сім'ї, молоді у
суді бере участь Кондрат Юлія
Дмітровна.

- Як питання вирішує Ваш
ромський суд?

- Це побутові питання,

майнові (питання повернен-
ня боргу), деякі питання не-
доторкуваності та і т.д. Ми на-
магаємося одночасно про-
водити і профілактичну ра-
боту серед ромів, щоб не
було білок серед жителів та-
бору, захищати їх інтереси
під час конфліктів між рома-
ми і "гадже".

- Зупиняється, будь-ласка
на прикладах таких питань,
які вирішував Ваш суд.

- Одним з таких питань
було вирішення поняття чес-
ти дівчини за сплату у
будинку хлопця, що й по-
добався. Маті хлопця не мала

права залишити її у собі
(згідно з ромськими традиціями).

Проте, вона цього не зроби-
ла. Честі дівчини вимагала,
щоб хлопець одружився на
дівчині за невістку, а мало
того винесла надати їй
кімнату з окремим вхід-
дом без права забрати її.

- Недавно був ще один
випадок. Таксист, який віз у
своїй машині вантаж рому, у
результаті помітив, що у нього
пропали гроші, і зопалу вир-
шив, що це зробила сама
хлопця.

- Кондрат Степан Іванович
- кочовий ром, член
Ізмаїльської Асоціації Ромів;

- Васильєв Дмитро Афа-
новович - член Ради, учасник
суду;

- Ермошкін Сергій Мико-
лайович - відомий ромо-
ном вільського Півдня України та
взагалі України в цілому;

- Думініка Федір Кири-
лович - голова міського та-
вариства ромів М.Миколає-
ва "Рома";

- Мунтенеу Борис Мико-
лайович - доктор медичних
наук, член обласної організа-
ції "Бахтало дром".

У Дядкуємо Вам за роз-
повідь. Успіх у Вашій роботі!

Наш кор.

На знімку: Анатолій Федо-
рівич Кондрат - учасник
ромського суду, голова Асо-
ціації Ромів м.Ізмаїл.

Е. Навроцька

Ромська книжкова політика

У видавництві RROMINTERPRESS - Beograd у грудні 1997 році в Белграді небеликим тиражем у 100 примірників вийшов збірник Драголюбі Аскевіча "ONI SU UBILI NJEGOVE OCI" - "Вони вбили його очі". В збірнику у хронологічному порядку відображені вбивства двох скінерів молодого рома Душана Івановіча 18 жовтня 1997 року в центрі Белграду, якому ледь виповнилося 13 років. Підготовка до видання здійснювалася за сприянням Ромського інформаційного докумен-
тального центру.

Е. Душанеск Івановіч

На те ровен.

О дел машкар амарі як дікгел.

Са со сі - дікгелъ.

Бі лавено сам, хібтар пігнагле,

На амара водятар е мерімата авена саstryde.

На, на те пірване каліпе

О Белграде сі кало акана.

Е мемеля на пігбарен.

Фері е Ілеса чалавен.

О Душане пело сар Мандірі (жертва).

Але сам трущул тгай кгандер.

Райко Дюріч

ПИШЕМО І ЧИТАЄМО

РОМСЬКОЮ

Урок четвертий

(продовження)

У ромському алфавіті є великі букви та мали.

Аа, Бб, Вв, Гг, Ії, Дд, Дж дж, Дз дз, Ее, Єє, Жж, Зз, Ии, Ії, Йй, Кг кг, Кк, Лл, Мм, Нн, Оо, Пг пг, Пп, Рр рр, Рп, Сс, Тг тг, Тт, Уу, Фф, Хх, Цц, Чч., Шш, Ъъ, Юю, Яя.

Великі букви вживаються на початку речень. З них починаються й власні назви: імена людей, назви країн та міст.

Вправа 1

Виберіть із нижче наведених прикладів слова, які починаються з великої букви.

Ева, месаля, логаріс, Ужгород, рой (ложка), Пали (Павло), фурка (вилка).

Крім того, букви бувають друковані та писані.

Порівняйте:

Аа, Бб, Вв, Гг, Ії, Дд, Дж дж, Дз дз, Ее, Єє, Жж, Зз, Ии, Ії, Йй, Кг кг, Кк, Лл, Мм, Нн, Оо, Пг пг, Пп, Рр рр, Рп, Сс, Тг тг, Тт, Уу, Фф, Хх, Цц, Чч., Шш, Ъъ, Юю, Яя.

Вправа 2

Порахуй, скільки букв в ромському алфавіті і спробуй повторити їх по порядку розміщення.

Вправа 3

Прочитай слова й спробуй розмістити їх в алфавітному порядку.

Бало (свиня), балевас (солонина), зумін (суп), нісаво (ніжний), пагерел (розламати), ровел (плакати).

У ромській мові звуки поділяються на голосні та приголосні.

У ромській мові є шість голосних звуків, які позначаються на письмі десятьма буквами.

Наприклад:

а - а, я - [я]
о - о
у - у, ю - [ю]
е - е, є - [є]
і - і, ї - [ї]

АНЕКДОТИ

Будулай держить щипцями червону від жару підкову.

- Боже, яка вона гаряча! - говорить селянин, що прийшов підкувати коня.

- Та ні! - говорить коваль. - Дай мені десятку, так я і язиком оближу.

- Та буде тебе! Пожалій свій язик! - Але у передчутті незвичайного видовища простягнув ковалю десятку.

Коваль облизав десятку і поклав її собі в кишеню.

Господар квартири спіймав з речами ромку на місці злочину.

- Зразу ж викладай все з мішка і клади на стіл!

- Ни, так буде нечесно. Бо я половину цих речей взяла в інших квартирах.

РОМАН ЯІ

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства
Реєстраційне свідоцтво Зт 173 від 26 лютого 1999 р.

Шеф-редактор
Редактор

Аладар АДАМ
Евгенія Навроцька

Редакція не заважає подавати позицію автора. За чинності наведених фактів відповідає автор. Редакція зберігає за собою право виправдати мову і скорочувати матеріали.

Повний або частковий передрук матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Роман ЯІ".

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м.Ужгород, вул.Тельмана, 1/48а,
телефон: 1-58-05.
E-mail:romaniyag@mail.uzhgorod.ua

Віддруковано в Ужгородській міській друкарні, вул. Руська 13.
Умовн. друк. арк. 2.5. Тираж 2500. Зам. № 506.

Як ром просив у Бога землю

Було це давно, що в ті часи, коли жили наші праотці. На планеті було набагато менше людей, ніж тепер і хоч вони важко непрацювали, жили в достатку. Та багато хто хотів стати ще багатшим та щасливішим.

У ті часи ром було теж не багато, але й водилося ім не найкраще.

Одного разу вилежувався один ром під сонечком і роздумував про свою долю та майбутнє своєї сім'ї.

- Ex! - подумав він. - що буду ламати собі голову. Буде, що Бог дастъ!

Вірнувшись на другий бік і заснув.

А ж ось, розбудив його якийсь голос:

- Гей Роме! Роме! Що вилежувався під сонцем? Так і життя проспиши. Країна встань, бо сьогодні великий день.

- Вставай скореніко, не спи. Сьогодні велике свято для всіх народів світу. Бог землі

роздає і з них пізніше постануть славні королівства.

- Що? Всім дає землі? Без винятку?

- Ром швидко встав, обтруссив одяг, витер мокре від поту чоло.

- Божі швидко до Бога й тобі дістанеться. Я теж дістав землю для свого народу і тепер іду туди, щоб заснувати своє королівство.

- Дякую тобі, добрий чоловіче, що ти сказав мені про це.

- Ром підняв з землі свою шапку, взяв дубовий посох і побіг шукати Бога.

Біжать, біжать, аж ось бачить, сидить на придорожньому камені Бог. Ром став перед ним на коліна, склав руки, як для молитви і попросив:

- Боже, ти знаєш, я бідний ром. Не маю нічого свого. Я чув, що Ти роздаєш землі. Прошу Тебе, дай і мені шматок, щоб і я міг заснувати своє королівство.

Бог ласково всміхнувся й відповів:

- А чому ти так пізно прийшов? Напевно ти довго спав. Інші давно вже тут були і я віддав ім все. Для тебе землі не залишилося.

Коли ром це почув, то ще дужче почав просити Бога:

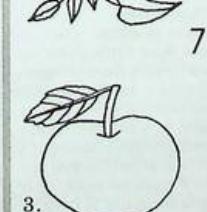
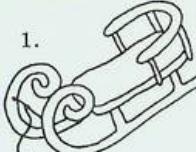
- Пане, що ж ми з братами тепер почнемо? Куди маем подіти? У мене багато дітей та велика родина. Як тепер жити на цьому світі?

Бог глінув на рома, всміхнувся й мовив:

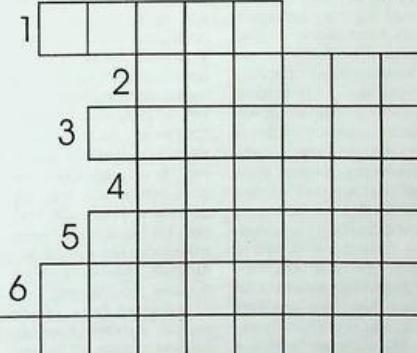
- Якщо б я мав хоч якийсь шматочок землі, я б дав тобі його. Та в мене нічого не залишилося. Але не сумуй,

що роми не будуть мати своєї землі! Ви ж любите подорожувати, а не сидіти на місці. Тому буди краще, що ви не закладете власного царства. Я думаю, що буде краще, якщо замість землі я дам вам розум. Якщо правильно будете його використовувати, будете щасливими. Якщо ні - згубите себе, своїх братів та сестер. Даю тобі розум. Ром подякував Богу за подарунок й пішов, роздумуючи над його словами.

Переклад Аладара Адама.

КРОСВОРД

Сар о рром мангалас

Девлестар песке тгем

Сас варекана анде пурані врама (светос), амара, пралапенгере, пралуя сас джівде. Пе лумя нас бут мануш сар аканак. Вон парес буві чі кернас а траїнас (джівенас) мішто. Сако мануш камлас тавел барвало ай бацтало. Анде коді врама прома сас цера пром. Но вон корорес траїнас (джівенас).

По кгаморо пашльолос о рром ай дурміналас пал пескері доля ай пал пескері семья (фамілія).

- Ex! думінел песке. Со ме паграв муро шейер. Ейла со Дейл депа!

Вікарда пес пекавер рік ай засувта.

Анде коді врама варесаво гласос лес о пре уштадя:

- Гей Рома! Рома! Со ту пашльос про кгам. Авка шай пре совес о трайо (джівіне) май федер усті опре, бо ада дівес

боро свento (празник).

- Ушті опре май сіго, на сов. Адес баро празник, саворе манушнене лумаке (светос). О Дев-

лоро птув роздел.

- Со? Саворене деп?

- Джа май сіго ко Девлоро тге тут дела пгув.

О гаджо пгненел:

- Ман діні пгув міре народоске.

- Наїс туке, мануша, гой, со ту мангє пгненел.

О рром ваднія пале пгув пескері стаді, іля пескері ровлі ай-гейла в роденіе Девлорес.

Нашел, нащел вешенча баре дрроменца. Дікел, про бар бешен о Девлоро. О рром про кгоча тердія, о васта стода ай додінел пгненел:

- Девла, ту джансє ме сом чоро рром. Ман нане ніч. Ме шундом, со ту роздавкерес саворене е пгув. Ман гав Тут, де тег амек інгіт цін пгувори. Тер касар амаро крапін.

- А соксе ту позно авляп?

- Ту бут совес. Ме саворе пгув одіњом. Аканак нане манде пгув кай те дав туке. О рром дурдеред лас те мангел пе Девлорес.

- Девла, міро соме аканаке керава. Саворе манушнене пісекері пгув, але ромен на авела. Кай аме канаке чорора товас амаро шейро? Кай джаса те трайн (те джівен) пе каді шукар лума (светос)?

О Девлоро дікел по рром асал ай пгненел:

- Шун рома, те авел ман варесаво тегм діньомас бі туке. Ман нане бутгеред пгув. Саворі пгув діньом ле гадженте. Вон май сіго авіе тгутар. Аканак ніч Ман нане. Тунгеме драге та треден пал тегма. А на теге бешен пе інгіт тган. Анде коді май федер тге навел тумаро крапін. Ме думінав (гіндій) май шукарес авла, ваше пгув, ме ме мен дава год. Те туме мішто думінена авна бацтале. Сар кодо, чікренна тумен хасарена тгумаре пгненел айт та мангел.

Дав тут горді. О рром палікерда (наїс) е Девлорес ай гейлас думінел пал Лескере лава.

Творча обробка казки Стагіро Станкевича

Назви пронумерованих картинок потрібно вписати ромською мовою у клітинки під відповідним номером.

Відповіді просимо надслати до 10 березня на адресу редакції, заповнивши та вирішивши кросворд. Тих, хто надішов правильні відповіді, чекає гарний подарунок.

7.

Відповіді на кросворд, надруковані у № 2 (14):
1. Кањон. 2. Граст. 3. Чіркля. 4. Ханіг. 5. Ягода. 6. Керп. 7. Картка. 8. Веш.